

JOŽEF SMEJ

Pregovori v Ovidovih delih

Slep – kdor s petjem se ukvarja,
on živi, vmerjé brez dnarja.
Homer, reva prosi dni na stare,
Mraz Ovid'ja v Pontu tare.
(Prosto po Prešernu)

Leta 2019 bo minilo 170 let, odkar je v Kranju umrl Francè Prešeren. Sebe kot pesnika primerja s Homerjem in Publijem Ovidijem Nazonom. Najmlajši rimski pesnik Avgustovega zlatega veka (30 pr. Kr.–14. po Kr.) je ob Publiju Vergiliju Maronu in Kvintu Horaciju Flaku prav Publius Ovidius Naso. Potem ko sem pred leti v reviji Tretji dan objavil nekaj člankov o Vergilu,¹ je to pot na vrsti Publius.

OVIDOV CURRICULUM VITAE

Rojen je bil leta 43 pred Kristusom v mestu Sulmona v premožni viteški družini. Oče je želel, naj njegova sinova, pesnik in njegov starejši brat, postaneta odvetnika in stopita v državno službo. V ta namen ju je poslal v Rim na študij prava in govorništva. Vendar Ovidij ni imel volje za odvetniški poklic, že od malega je kazal nagnjenje k pesništvu. To je pozneje izrazil v stihu:

*Sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos
Et quod tentabam scribere, versus erat.*

Sama od sebe pesem primerno je rasla,
karkoli napisal sem, bil je že verz.

Ko je napisal že nekaj svojih del in bil na vrhu svoje slave, ga je leta 8 po Kr. zadel težek udarec. Cesar Avgust ga je pregnal v Tome, mesto na obalah Črnega morja. Vzroki pregnanstva nam niso popolnoma znani. Pesnik sam omenja dva vzroka: *carmen* (verjetno njegovo delo *Ars amatoria*) in nekakšen nam neznani *error*. Moral se je ločiti od družine, prijateljev in se odpraviti daleč v tujino. Njegova čustvena narava je težko prenašala tegobe pregnanstva. V svojih pesmih se je večkrat obračal na svoje prijatelje in celo na samega cesarja

Avgusta s prošnjo za pomilostitev. Cesar je ostal neizproslen. V pregnanstvu je Ovidij leta 17 po Kr. umrl. Ni se mu izpolnila želja, da bi mu prah prenesli v Rim in mu na grob stavili napis:

*Hic ego qui iaceo, tenerorum lusor amorum,
Ingenio perii Naso poeta meo;
At tibi, qui transis, ne sit grave quisquis amasti,
Dicere: Nasonis molliter ossa cubent.*

Tukaj počivam pesmi ljubezenskih avtor,
jaz, Nazon, poet, umrl sem s sposobnostjo svojo;
kdor koli si ti, voljan, ki mimo tođ greš,
reci vsaj to: Naj lahka ti, Nazon, zemljica bo.

Nazon se zaveda sposobnosti (*ingenium*) svojega pesnjenja:

*Dicor et in toto plurimus orbe legor.
Si quid habent igitur vatum praesagia veri,
Protinus ut moriar, non ero, terra tuus.*

Omenjajo me največ in tudi beró me po svetu.
Če vedeževalcev prerokbe resnične so količkej le,
po smrti kar hitro pozabljen ne bom.

In še:

*Maior sum, quam cui possit Fortuna nocere,
Multaque ut eripiat, multo mihi plura relinquet.*

Večji sem, kot Usoda v škodo biti mi more,
naj mnogo ugrabi mi, še več pustila mi bo.

IZBOR PREGOVOROV IZ OVIDOVIH DEL

Navedenih je 18 pregovorov po abecednem vrstnem redu. Najprej pregovor, ki ga znajo povedati klasiki, sledi tekst, kakor ga je najti pri Ovidu, ter moj prevod.

*A cane non magno saepe tenetur aper.
Parva necat morsu spatiosum vipera taurum:
A cane non magno saepe tenetur aper.*

Ov. Rem. 422

Kača, pa bodi majhna, s pikom širokega bika pobije:
Psiček pa često merjasca v beg zapodí.

*Amicitias et tibi iunge pares.
Vive sine invidia, mollesque inglorius annos
Exige, amicitias et tibi iunge pares.*

Ov. Trist. III., 4, 44

Leta slavna, tudi brezčastna, vdano
preživljaj, prijateljstva sklepaj pa s sebi enakim.
Bella gerant alii, Protesilaus amet.

Ov. Her. 13, 84

Vojne naj vodijo drugi, Protezilaj pa naj ljubi.

Po Ovidu je nastal znani pregovor: »*Bella gerant alii, tu felix Austria nube, nam quae Mars aliis, dat tibi regna Venus*«, tj. Drugi naj se vojskujejo, a ti, srečna Avstrija, svatuj, ker kraljestva, ki jih daje drugim Mars (rimski bog vojne), tebi daje Venera (ljubezen). – Morda iz časa kralja Matije Korvina (op. J. S.).

Candida pax homines, trux decet ira feras.

*Pertinet ad faciem rabidos compescere mores:
Candida pax homines, trux decet ira feras.*

Ov. Ars am. III., 502–503

Lepši boš venomer, če sproti krotiš besne navade:
Blag mir pristaja ljudem, surov gnev zverem.

*Donec eris felix (sospes), multos numerabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris.*

Ov. Trist. I., 9. 5–6

Dokler godilo se dobro ti bo, prijatelj, na pretek boš imel,
ko pa na tvoj nébes zakrije oblak, sam boš ostal.

*Dum licet, et vernos etiamnum educitis annos,
Ludite: eunt anni more fluentis aquae.*

Ov. Ars am. III., 61–62

Dokler vam dano je, dokler še živite leta pomladi,
gojite šport, ker leta minevajo kot voda tekoča.

Ensis haeret iugulo

*Carminibus metus omnis obest; ego perditus ense
haesurum iugulo iam puto iamque meo.*

Ov. Trist. I., 1. 43–44

Pesmim škoduje sleherni strah; jaz, izgubljen,
čutim, da vsak čas vrat prebode mi meč.

Laudato pavone superbior.

*His immobilior scopulis, violentior amne,
Laudato pavone superbior, acrior igni.*

Ov. Met. XIII., 801–802

Bolj nepremakljiv kot skale, bolj silovit kot veletok,
bolj gizdav, bolj neizprosen kot pav.

*Magna fuit quondam capitis reverentia cani.
Magna fuit quondam capitis reverentia cani,
Inque suo pretio ruga senilis erat.*

Ov. Fast. V., 57-58

Bila spoštovana zelo je nekoč stárost las sivih,
ves čislan njih zguban obraz.

*Nec, quae praeteriit, iterum revocabitur unda,
Nec, quae praeteriit, hora redire potest.*

Ov. Ars am. III., 63-64

Val, ki odplul je, več ni ga,
ne vrne se ura, ki odbila je že ...

*Principiis obsta, sero medicina paratur,
Cum mala per longas convaluere moras.*

Ov. Rem. am. 91-92

Skraja se srčno upri, sicer bo zdravljenje prepozno,
ker zlo po dolgem le času dobi se nazaj.

Op. J. S.: Prvo vrstico, skraja se, navaja Tomaž Kempččan v Hoji za Kristusom. Nekdo je dejal: »To je najlepša knjiga, ki je izšla iz človeških rok, kajti Sveto pismo je prišlo iz božjih rok.« (Prim. Kempččan 1942, 364)

*Prisca iuvent alios: ego me nunc denique natum gratulor.
Prisca iuvent alios: ego me nunc denique natum
Gratulor: haec aetas moribus apta meis.*

Ov. Ars am. III., 121-122

Prejšnji naj časi ljúbi so drugim: jaz pa
čestitam si, da prav v tem času živim:
ta doba res pravšna mi je.

*Quot caelum s t e l l a s, tot habet
Tua Roma p u e l l a s.*

Ov. Ars am. I., 59-60

*Quot caelum stellas, tot habet tua Roma puellas:
Mater in Aeneae constitit urbe sui.*

Kolikor nebó zvezd, toliko ima tvoj Rim deklet:
Enejeva mati v mestu naseli svojega sina.

(Stellas – puellas, poskus rime že v času rimskih pesnikov Avgustove dobe – op. J. S.).

*Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sic duro est inspicienda fides.*

Ov. Trist. I., 5, 25-26

Rdeče rumeno pokaže se v ognju zlató,
tako v stiski veliki preskusi se vernost, zvestoba.

*Si, quotiens peccant homines, sua fulmina mittat
Iuppiter, exiguo tempore inermis erit.*

Ov. Trist. II., 33–34

Če vsakič, ko greh naredijo ljudje, bi
Jupiter strele nanje spustil, bi kmalu ostal brez orožja.

*Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis,
Et fugiunt freno non remorante dies.*

Ov. Fast. VI., 771

Čas se odmika, in mi neopazno se staramo,
dnevi tekó, uzda nobena ne ustavi jih.

*Tranquillas etiam naufragus horret aquas.
Da veniam, quaeso, nimioque ignosce timori,
Tranquillas etiam naufragus horret aquas.
Qui semel est laesus fallaci piscis ab hamo.*

Ov. Ex Ponto. II., 7. 8–9

Naj ne vznemirja, ne plaši te strah.
Brodolomec še tihe, mirne boji se vodé.
On bil je kot riba, ki zbala se lažnega trnka.

Virtuti nulla via invia.

*Virtuti nulla via invia, dixit et auro
Fulgentem ramum silva Iunonis Avernae.*

Ov. Met. XIV., 113–114

Kreposti ni nič neprehodno; gre tudi skoz
sijoč avernski gozd boginje Junone.

SKLEPNE MISLI

Avtorji na splošno menijo, da je od rimskih pesnikov najbolj citiran Horac. Vštric temu pa Ovid pravi: »Največ omenjajo mene in tudi beró me po svetu.« Naj bo kakor koli, Ovid je od velikih pesnikov Avgustove dobe edini sodobnik Jezusa Kristusa. Stara ljudska božična prekmurska pesem, spevana² seveda zunaj bogoslužja, se glasi: »Tô Dête je málo, od **mraza** de moglo dol mrêť«; temu vzporednica: **mráz** Ovid'ja v Pontu tare.

Ovidova glavna dela so: *Amores*, *Ars Amatoria*, *Epistolae (Heroides)*, *Fasti*, *Metamorphoses*, *Epistolae ex Ponto*, *Remedia Amoris*, *Tristia*. V pogovorih, ki jih je najti pri njem, je nekaj občečloveškega, moralno vzgojnega, humanega, npr.: dobra izraba časa (»ura zamujena se ne vrne več nobena«); spoštovanje starosti sivih las; skraja upreti se zlu (»Skraja se srčno upri, sicer bo zdravljenje prepozno, principiis obsta.«); premagovanje samega sebe, jeze (»Blag mir pristaja ljudem, surov gnev zverem«); v preizkušnji pokaže se pravi prijatelj itd.

Kot enega izmed vzrokov pregnanstva omenja Ovid *carmen*. Razlagalci na splošno menijo, da gre za njegovo delo *Ars amatoria*. Glede spolzkosti ali spolnosti v tej Ovidovi knjigi naj omenim naslednje: pred leti sem v mariborski Univerzitetni knjižnici v uvodu ene od knjig starih latinskih klasikov našel (pišem po spominu) tole: Ovid naj bi obžaloval spolzke stvari, k obžalovanju pa naj bi ga spodbujal celo njegov oče.

V reviji *Tretji dan* objavljajo svoje pesmi sodobni pesniki. Nekateri imajo tudi objavljene ali neobjavljene pesniške zbirke. Sam bi jim prisodil dobro ali celo najvišjo oceno. Vprašanje pa je, ali bo svet čez dve tisočletji sploh še vedel, da je slovenščina obstajala. Ali bo na takratnem zemljevidu zemeljske oble še zarisana Slovenija, na katero smo ponosni kot na raj pod Triglavom? Ovidove pesmi pa niti malo ni načel zob časa, kot pravi sam:

*Iamque opus exegi, quod nec Iovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.*

Ov. Met. lib. XV., 871–872 (Smej 2012, 8)

Že delo končal sem, ne uničijo ga ne Jupitra jeza,
ne ogenj ne meč ne ješčni zob časa. (Smej 2012, 8)

Po več kot dva tisoč letih so Ovidove pesmi sveže, kot da bi jih bil napisal včeraj. Beda Venerabilis, sveti, cerkveni učitelj, ki goduje 5. maja, pravi, da ima Rim pečat trajnosti, zato naziv *Roma aeterna*. To ugotavlja že antika: *diva, flava et candida Roma, Aesculapi filia*. Marian. Poët. 2,5 (božanska, zlatoplava, bleščeča bela Roma = Rim, hči Eskulapa, boštva zdravilstva).

LITERATURA:

Doroghy, Zvonimir. 1986. *Blago latinskoga jezika (Thesaurus linguae latinae)* Zagreb: SNL.

Kempčan, Tomaž. 1942. *Hoja za Kristusom*. Ljubljana: Ljudska knjigarna.

Smej, Jožef. 2012. *Ivanocyjeva skrivnost*. Tišina: Župnijski urad.

¹ Smej, Jožef. 2003. Vergil in njegova četrta ekloga. *Tretji dan* 32, št. 6/7: 84–87. 2008. Devica, devištvo in deviškost v pesnitvah Publija Vergilija Marona. *Tretji dan* 33, št. 9/10: 24–28. 2008. Nekdanji prekmurški pesniki so se navdihovali pri Vergilu. *Tretji dan* 37, št. 9/10: 28–35.

² Zapeta (op. ur.)